

Genisleme Yorgunlugunun Ötesinde?

I. Bölüm Hollanda'daki Türkiye Tartışması

24 Nisan 2006

ESI Dizisi Genisleme Yorgunlugunun Ötesinde?

Her ne kadar "genisleme yorgunlugu" terimi yeni icad edilmiş olsa da, kastedilen olgunun geçmişi, Fransa'nın Birleşik Krallık'ın üyeliğini veto ettiği 1960'lara dayanmakta. Söz konusu yorgunluk, Avrupa Birliği'nin kendisi ile yasit aslında. "Genisleme Yorgunlugunun Kısa Tarihçesi" kitabı henüz yazılmış değil. Ancak, yazıldığı takdirde bu kitap, büyük ihtimalle, Avrupa kamuoyunun saat sarkacı gibi bir genişleme sevki, bir genişleme yorgunlugu arasındaki gitgellerini anlatırdı. Genisleme her zaman yorgun olarak tartışılan ve siyasi hesaplara dahil edilen bir konu.

Fransa'da, 1977 yılının muhalefet lideri François Mitterrand, Le Nouvel Observateur dergisinde yayınlanan bir röportajında şöyle diyordu: "Ortak Pazar'ın serbest ticaret bölgesine indirgenmemesine dikkat edilmeli. Ne Yunanistan ne de İspanya, Topluluk'a üye olabilecek konumda değil. Üyelik ne onların ne de bizim çıkarımıza. Baska seçenekler düşünülmeli, bu yönde adımlar atılmalı". Bu tarihten dört yıl sonra François Mitterrand, Fransa Cumhurbaşkanı seçildi. Görev süresinin bittiği 1995'te Yunanistan, İspanya ve Portekiz, 10 seneyi aşkın bir süredir AB üyesiydiler, Avusturya, Finlandiya ve İsveç'le müzakereler tamamlanmıştı ve komünizm sonrası döneme geçmiş olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin üyeliği yolunda ilk adımlar atılıyordu.

1996'da Avrupa ile ilgili konularda tanınmış değerli analist Perry Anderson, genişlemenin Avrupa bütünleşme süreci ile elde edilen kazanımları tehlikeye atacığından endişe duyuyordu. Anderson'a göre, "doğu istikametinde yapılacak küçük bir genişlemenin dahi, en çabuk hissedilecek etkisi muazzam bir mali kriz" olacaktı. Doğuya doğru genişleme, "Birliğin varolan kurumlarını çöktecek" ve Avrupa'da tek para birimi uygulamasına geçişi başarısızlığa uğratacaktı. Ancak, 1996'dan on sene sonra ve on yeni üyeli bir Avrupa Birliği'nde, bahsi edilen AB kurumları hala işler durumda ve Euro yürürlükte. Belki bütçe görüşmeleri uzun sürüyor, hatta bazen uzlaşmazlıklar çok sert müzakerelere sebep oluyor, fakat bu durum, çok yakın bir geçmişte, tarafların 2014 yılına kadar yürürlükte olacak olan bütçe konusunda anlaşmalarını engellemedi.

2005 baharında Fransa ve Hollanda'da AB Anayasasına ilişkin halkoylamalarında red cevabı çıkmasından sonra, genişleme tartışmaları yorgunluk kazandı. Tüm Avrupa'da, önde gelen bazı siyasetçiler, yavaşlamanın elzem olduğundan veya bir süre bu konuyu askıya alma ihtiyacından, hatta artık hiçbir genişleme yapılmaması gereğinden bahsetmeye başladılar. Medyada genişlemeye karşı olan seslere sık sık yer verildiği için, genişleme sürecinin geleceğinin süpheli olduğu izlenimi ortaya çıkıyor.

2005, yarı yüzyıllık AB genişleme tarihinde belirgin bir kırılma noktası mı yoksa birliğin sıkça yaşadığı bunalım ve kendinden şüphe dönemlerinden biri mi? Genisleme yorgunlugu, aday ülkelerde reformların yavaşlamasına yol açarak, bu ülkelerde istikrarsız ortamlar yaratıp kendini doğrulayan bir kehanete dönüşebilir mi?

Bu sorulara yanıt arama amacıyla ESI, AB'nin anahtar konumundaki ülkelerinde süregelen genişleme tartışmalarını "Genisleme Yorgunlugunun Ötesinde?" başlığı altında inceliyor. Bu çalışma dizisi, Türkiye'nin geleneksel destekçilerinden biri olan Hollanda araştırılması ile başlıyor ve Hollandalılar'ın, 1999 sonrası, bu konuda ne tür yaklaşımlar sergilediklerini irdeliyor. ESI Araştırma dizisinde Hollanda'yi, Avusturya, Almanya, Fransa ve baska AB ülkeleri takip edecek.

Rapor Özeti

Avrupa'da, Türkiye'nin geleneksel müttefiklerinden olan Hollanda, Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılımı ile ilgili olarak yürütülen tartışmalarda anahtar rol oynadı. AB, 2004'te, Hollanda'nın dönem başkanlığında, Türkiye ile müzakerelerin başlatılması yönünde karar aldı.

Hollanda'da Türkiye'nin AB'ye katılımı ile ilgili süren tartışma çok güç bir zemin üzerinde yol almakta. Ülkenin ekonomik büyümesi 2002'de gerçek bir duraklama dönemine girdi. Son yıllarda işsizlik arttı ve kamu harcamalarında zorunlu ve sancılı kısıtlamalara gidildi. 1990'ların güveni yerini belirsizliğe bıraktı; göç ve kültürel değerlerin korunması ile ilgili hararetli tartışmalar başladı. Popülist politikacı Pim Fortuyn, 2002'de bir suikaste kurban gitmeden önce birçok tabuyu sarsarak göçmenlere ve İslam'a karşı platformlarda hızlı bir çıkış yaptı. Kasım 2004'de Hollandalı film yapımcısı Theo van Gogh Amsterdam sokaklarında İslamcı bir militan tarafından öldürüldü. 2005 Haziran'ında ise Hollanda kamuoyu, ülkenin siyasi elitinin desteklediği Avrupa Anayasası taslağını büyük bir çoğunlukla reddetti.

Bu politik girdaba ve göçe karşı aşırı hassasiyetin oluşmasına rağmen, Türkiye'nin üyeliği lehine bir konsensüs geliştirildi ve olumlu bir tutum benimsendi. Siyasi yelpazede yer alan tüm politikacılar, Türkiye'de başlayan değişimler konusunda derinlemesine bilgilendiler, Türkiye'nin AB'ye katılımının sağlayacağı yararlar ve ödenecek bedeller üzerine ciddi değerlendirmeler yaptılar.

2004 Aralık ayında AB'nin görüşmeleri başlatma kararını beklerken Hollanda'daki bazı kurumlar konunun değişik yönlerini inceleme görevini üstlendiler: Türkiye'nin İslami kültürel mirası ile Avrupa'daki gelenekler ne kadar örtüşüyor? Türkiye, AB üyesi olabilmek için çok mu fakir ? Bu üyelik Hollanda'daki vergi mükelleflerine kaç mal olacak? Katılımdan sonra Hollanda'ya ne kadar büyüklükte bir göç bekleniyor? Bu çalışmalardan alıntılar, politikacıların konuşmalarında kullanıldı ve medyada yer aldı. Sonuç, önemli ölçüde bilgiye dayalı bir tartışma oldu.

2005 sonbaharındaki Eurobarometer araştırmalarına göre Hollanda nüfusunun %55'i Türkiye'nin katılımına karşı. Bununla birlikte, katılımı destekleyen % 41'de oldukça yüksek bir miktar ve bu durum, tüm AB üyeleri arasında Hollanda'nın 4. sırada olmasını sağlıyor. Söz konusu araştırmanın neticelerine rağmen Hollanda'da hem hükümetteki hem de muhalefetteki politikacılar "ödünsüz fakat adil" bir yaklaşım sergileyerek seçmene Türkiye'nin Avrupa kriterlerine uyması halinde bir şans daha anlatıyorlar. Din ve kültürel kimlik uyumsuzluğu argümanına karşı çıkarak, adil muamelenin önemi vurguluyor, Türkiye'nin katılımının İslam Dünyasına olumlu bir işaret olacağını altını çiziyorlar.

Hollanda, genişlemenin geleceği konusunda Avrupa'da yapılan tartışmaların anlaşılmasında büyük önem taşımakta. Bu çalışmamızda gözlemimiz, Hollandalı politikacıların yaklaşımının ölçülü olmasına rağmen, *genişleme yorgunluğu* yansıtmadığı yolunda. Büyük partileri temsil eden Hollandalı politikacılar, kendilerini kamuoyu araştırmalarının yönlendirmesine izin vermeyerek, tartışmalara *liderlik* ediyorlar. Hollanda İşçi Partisi (halen muhalefette) genişleme konusunu savunmaya devam ediyor ve bu durum seçimlerde oy kaybına yol açmıyor. Diğer üye ülkelerde de yoğun ve bilinçli tartışmaların yapılması, kamuoyunun görüşünü, "ödünsüz ama adil" bir tutuma döndürülebilir. Bu tutum, hak edilen yeni üyeliklere, yani başarılı genişlemelere, kapıyı açık bırakmakta...

~ İçindekiler ~

I.	Giriş	1
II.	Bir ‘Overleg’ Süreci	2
1.	Diplomatik Gelenekler	2
2.	Uzman Görüşü ve Kamuoyundaki tartışma	3
a)	Medeniyetler çatışması mı?	4
b)	Türkiye’de Tarım Nüfusu Fazla mı?	5
c)	Türkiye çok mu yoksul?	7
d)	Fazla Türk Göçmen mi Olacak?	7
e)	Medyadaki Tartışmalar	8
3.	Parti Politikaları	9
a)	Hristiyan Demokratlar (CDA)	10
b)	Liberaller (VVD)	12
c)	İşçi Partisi (PvdA)	13
d)	Küçük Partiler	15
III.	Halk ve Kamuoyu Araştırmaları	17
IV.	‘Ödünsüz Fakat Adil’in Geleceği	20

Bu çalışma İstanbul'daki Hollanda Başkonsolosluğu'nun desteği ile gerçekleşmiştir. Geniş kapsamlı olan şemsiye proje- Türkiye konusunda Avrupa'daki Tartışma- Açık Toplum Enstitüsü Türkiye Temsilciliği tarafından desteklenmektedir.

Consulaat-Generaal van het
Koninkrijk der Nederlanden

AÇIK TOPLUM ENSTİTÜSÜ
Türkiye Temsilciliği

I. Giriş

Hollanda, Avrupa Birliği'nin genişlemesine ve Türkiye'nin üyelik arzusuna her zaman destek verdi. Türkiye'ye adaylık statüsü verilmemesinden dolayı AB-Türkiye ilişkilerinin gergin olduğu bir dönemde, 1999'un başlarında, Hollandalı bir grup siyasetçi incelemelerde bulunmak üzere Türkiye'ye gitti. Grubun başında eski Başbakan Hristiyan Demokrat Ruund Lubbers bulunuyordu. Varılan sonuç:

“Nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan büyük bir ülkenin üyeliğe kabul edilip edilemeyeceği sorusu, her ne kadar boyut farkı olsa da, ilkesel temelde Birliğin önceki genişlemelerindeki karşı karşıya kaldığı sorulardan farklılık arz etmiyor.”

Temmuz 2004'te, yani Hollanda AB Başkanlığını devraldığında, Başbakan Jan Peter Balkenende Avrupa Birliği Parlamentosu'nda Türkiye konusunda uyulacak bir dizi ilke açıkladı.

“[Türkiye ile ilgili] karara daha önce, yani 2002'de sıkıca kendimizi bağladığımız temel ilkelere uygun bir şekilde varılmalı. Bu da ancak ortaya konan kriterlere sadakat ve yeni bir kriter yaratmama ile gerçekleştirilebilir.”

Yılın sonunda, Hollanda Başkanlığı tarihi bir uzlaşa sağlayarak Türkiye ile katılım müzakerelerinin başlamasını sağladı.

Halbuki çok yakın tarihlerde, Hollanda'da, ulusal kimlik, İslam ve göç tehlikesi üzerine bir dizi sıcak tartışma yaşandı. Kamuoyunun, İslami köktendencilikçe dair endişeleri 11 Eylül'den sonra daha ciddi boyutlara ulaştı. 2002 yılında, sosyolog ve köşe yazarı Pim Fortuyn, İslam geri bir kültürdür diye yazınca şöhrete kavuştu. Fortuyn, Avrupa'nın genişlemesinin Hollanda'nın zararına olacağını savundu ve göçün Hollandalıların yaşam biçimini ciddi biçimde tehdit ettiğini açıkladı. Sonuçta Fortuyn yeni kurduğu parti ülke seçimlerinde ikinci olmadan birkaç hafta önce öldürüldü. Kasım 2004'te ise Hollandalı film yapımcısı Theo van Gogh, Amsterdam sokaklarında bir İslamcı militan tarafından gerçekleştirilen bir suikaste kurban gitti.

ABD Başkanı Clinton'un, G-8 toplantısında tüm dünyaya model olarak gösterdiği ve herkesin “Hollanda Mucizesi”ni tartıştığı 1990'lardaki özgüveni giderek yerini ruhunu aramaya, kararsızlığa ve endişeye bırakan bir ülke vardı artık. XX. Yüzyılın son on yılında, % 4'ü bulan ekonomik büyüme 2002'nin sonlarına doğru yerini gerçek bir duraklamaya bıraktı. İşsizlik arttı ve kamu harcamalarında zorunlu kesintilere gidildi. Avrupa Birliği'ndeki gelişmelere dair yaşanan hayal kırıklığı ilerledi, ki bu hayal kırıklığı AB bütçesine en büyük katkıyı Hollanda'nın yaptığı gerçeğinden de beslenerek kuvvetlendi. Haziran 2005'de Avrupa Anayasası taslağı % 61.6'lık oy oranı ile -ülkenin belli başlı siyasetçilerinin taslak lehine desteğine rağmen- reddedildi.

Bu durum aslında Türkiye konusunda kamuoyunun düşüncesini kesin olarak olumsuz yönde değiştirmeye yeterdi. Ancak göreve gelen değişik hükümetlere rağmen Türkiye'nin üyeliği lehindeki siyasi konsensüs değişmedi. Bugün Hollanda Parlamentosu alt kamarası *Tweede Kamer*'in 150 üyesinin sadece 14'ü Türkiye'nin üyeliğine karşı tavır almış partilere mensup. Bu konsensüs 14 Nisan 2006'da parlamentodaki bir oturumda teyit edildi. Genişlemenin sınırlarına dair süregelen etkin tartışmalara rağmen kabul edilen görüş verilmiş sözlerin tutulması yönünde. Neden Hollanda siyaset sahnesindeki gitgeller Türkiye konusuna daha fazla etki yapmadı? Neden Hollandalı politikacılar Avrupa'nın diğer taraflarında şahit olunan popülizme kapılmayıp Türkiye'ye karşı tavır

almadı? Konunun dinamiklerini anlamak için ESI, Hollanda’da çok sayıda siyasetçi, araştırmacı, işadamı ve sivil toplum temsilcisi ile görüştü.

II. Bir ‘Overleg’ Süreci

Uzlaşma ilkesi Hollanda siyaset hayatının vazgeçilmezi. Kimse bu ülke parlamentosunda tek bir partinin tam çoğunluğa sahip olduğunu hatırlamıyor. Güçlü bir nisbi temsil sistemi değişik siyasi görüşlerin varlığını garantiliyor. Hükümet hep bir koalisyondan doğuyor. Başbakan bakanlarının kararlarını değiştiremiyor. Bu durum Hollandalı siyaset bilimcilerce, yapışkan krep şurubu *stroop* ‘dan türeyen ve *stroperig* adı verilen bir siyasi sürecin başlamasına yol açıyor. Kararlar, karşılıklı danışmaların ve uzlaşmaların yoğun olduğu bu sistemde, ortaklaşa alınıyor. Konsensüs oluşturmak amacını güden bu süreç Hollanda dilinde ‘*overleg*’ şeklinde adlandırılıyor.

Overleg tercümesi kolay bir sözcük değil. Türkçe’deki en yakın tabir istişare – sürece dahil olan partilerin baştan sona bilgi alışverişinin sağlanması. Han van der Horst *overleg*’i şöyle tanımlıyor:

“Hollandalılar çalışma saatlerinin çoğunu *overleg*’e harcarlar... *Overleg*’in sonunda herkes karşısındakinin isteğine dair bir fikre sahip olur. Sistemin doğru çalışması için bu çok önemlidir. Tüm sorulardan, yorumlardan ve tepkilerden sonra genel kabul görecektir konsensüsün sınırları az çok ortaya çıkar. Başkan, çoğu zaman, ‘bütün burunlar aynı yöne dönmüştür’ anlamına gelen *de neuzen weer in dezelfde richting wijzen*, cümlesini memnuniyetle telaffuz ederek toplantıyı bitirir.”

Overleg en iyi şartlarda *beleid* adı verilen politik bir duruşla sonuçlanan zor bir süreçtir. *Beleid*’e ulaşmak için harcanan zaman ve gayret nedeni ile konunun taraflarınca varılan sonuca büyük önem atfedilir ve *beleid* zor değiştirilir. “Bir *beleid*’i değiştirmek mümkündür ancak bu tür bir değişiklik bir gecede olmaz. Neticede her cümlesi uzun uzun tartışılmış bir siyasi duruştan bahsediyoruz.”

1998’den bu yana Hollanda’da süren Türkiye tartışması iyi bir *overleg* süreci örneği olarak algılanabilir: Siyasi yelpazenin bütün kanatlarında yapılan tartışmalar ve herkesin bilgilendirilmesi neticesinde kademeli olarak bir konsensüs oluşturulması. Bu durum, Hollandalı siyasetçileri Türkiye konusunda ölçülü davranmaya ve bu ülkenin AB ile bütünleşme arzusuna dengeli yaklaşımlarının başlıca sebebinin teşkil ediyor. Söz konusu yaklaşım bir taraftan Türkiye’nin katettiği mesafeyi ve AB’nin verdiği sözlerin önemini kabullenirken öbür taraftan bu ülkenin devam eden ilerleme sürecine de eleştirel bir bakış getirmekte.

1. Diplomatik Gelenekler

Bariş, Kârlar ve İlkeler Hollanda Dış politikası hakkında Joris Voor Hoeve tarafından yazılan kitabın dikkat çeken başlığı. Yazar, Hollanda dış politika geleneğini Atlantikçi, Avrupa yanlısı, serbest ticaret taraftarı ve uluslararası idealizm destekçisi olarak tanımlıyor. Serbest ticarete olan inanç derin köklere sahip. Bu kökler Birleşik Vilayetler’in dünya çapında bir ticaret imparatorluğu yönettiği döneme dayanıyor. Bugün ihracaatı GSMH’sinin % 60’na müteakbil olan Hollanda, dünyanın en açık ekonomilerinden birine sahip. Ancak, ülkenin dış politika geleneğinde idealizm de önemli bir yer tutuyor. Bir Hollandalı uzmanın dediği gibi Hollandalılar kendilerini adalet, hoşgörü ve dürüstlük idealleri ile tanımlıyor. İnsan haklarının teşvik edilmesi dış politikanın resmi hedefleri arasında ve büyük destek görüyor. Yakın tarihli Eurobarometer kamuoyu yoklamaları,

Hollandalıların Türkiye'nin insan hakları sicili konusunda diğer Avrupa ülkelerinden daha hassas olduğunu ortaya koyuyor.

Avrupa'nın bütünleşmesine destek Hollanda'da geleneksel olarak yüksek, fakat, birkaç yıldır bu alanda bir düşüş gözleniyor. 1990'a kadar Hollanda AB bütçesine yaptığı katkıdan daha fazlasını söz konusu bütçeden alıyordu. Bu durum 1990'lı yıllarda ortak tarım politikası reformları neticesinde değişti ve Hollanda GSMH'sinden en büyük payı veren AB ülkesi konumuna geçti. 1999'da yaptığı bir konuşmada, Maliye Bakanı Gerrit Zalm, bu soruna çözüm bulunmaması halinde ülkesinin genişlemeyi engelleyebileceğini söyledi. Bu memnuniyetsizlik sıradışı politikacı Pim Fortuyn'un parlamasında ve 2002'de açıkça dile getirdiği genişleme karşıtı görüşlerin başarısında önemli rol oynadı.

Hollanda ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkilerin tarihi 17. yüzyılda başlar. Bu geçmiş, Hollanda'nın kurucusu Orange Hanedanı'ndan William'ın İspanyol Habsburglara karşı Osmanlı İmparatorluğu ile ittifak arayışına girmesine uzanır. Birleşik Vilayetler Konstantiniye'de büyükelçilik açan ilk Avrupa Devletleri arasında. II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye ve Hollanda NATO'da müttefik oldu. 1960'larda Türkler, misafir işçi olarak Hollanda'ya gittiler ve bu göçün neticesinde, bugün Hollanda, 320-350 binlere varan Türk nüfusuyla Avrupa'da en geniş Türk toplumuna sahip ülkelerden biri. İki ülke arasında güçlü ekonomik bağlar var: 1980-2002 arasında Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımın % 16'sı Hollanda kökenli. Öteyandan 2002-2003 döneminde, Hollanda, Almanya Birleşik Krallık ve ABD'nin önüne geçerek Türkiye'deki en büyük yabancı yatırımcı konumuna geldi.

Hollanda diplomasisi ile ilgili şu noktayı belirtmekte fayda var: Bu ülke, Türkiye ile her zaman yakın ilişki içinde oldu. 1963 yılında AET –Türkiye ortaklık anlaşmasını Avrupa Ekonomik Topluluğu adına Hollanda Dışişleri Bakanı Joseph Luns imzaladı. Şu anda görevde bulunan Dışişleri Bakanı Ben Bot 1986-89 arasında Ankara'da Büyükelçilik yaptı ve Türkiye ile sıkı bağlarını koparmadı. 1999'dan 2005'e kadar Türkiye'de Büyükelçilik görevinde bulunan Sjoerd Gosses, ESI ile yaptığı söyleşi de "II. Dünya Savaşı'ndan sonra Dışişleri Bakanlığı'nda çalışan ve sözü dinlenen herkesin Türkiye'nin demokratikleşmesine ve Avrupalılaştırma sürecine destek olduğunu" belirtti. Dışişleri camiasının büyük çoğunluğu Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin bir zaman meselesi olduğuna kani. Bu çerçevede, Hollanda Türkiye'ye 2002'den 2006'nın başlarına kadar Avrupalılaştırma amacıyla kullanılmak üzere 22 milyon € yardımda bulunması da manidar.

Görüldüğü gibi diplomatik seviyede Türkiye ve Hollanda arasındaki bağlar son derece kuvvetli; ancak yakın ilişki kurulması ilkesi önde gelen dışişleri mensuplarınca benimsense de halk tarafından aynı kabulü görmüyor. Söz konusu bağlar kamuoyunda, ve hatta siyasi partiler nezdinde az tartışıldı. Bu durum Avrupa Birliği'nin ve genişlemenin siyasi gündeme oturmasıyla değişti.

2. Uzman Görüşü ve Kamuoyundaki tartışma

Her modern yönetim sistemi siyasetçilere zor konularda yollarını bulmada destek olan uzmanlara yer verir. Uzmanlara ihtiyaç, net çoğunluğun oluşmadığı uzlaşma sanatının icra edildiği bir sistemde daha da gereklidir; uzmanlar ortak zemini yaratır ve ideolojik farklılıkları gidermeye yardım eder. Hollanda'daki Türkiye tartışması Avrupa'da bu konuda yapılan en bilgi ile beslenmiş tartışma oldu. Aralık 2004 AB Zirvesi kararı öncesi aralarında düşünce kuruluşları, üniversiteler, hükumete

danışmanlık yapan kurulların bulunduğu Hollanda kurumları Türkiye hakkında bir dizi ayrıntılı çalışma yaptı. Bu çalışmalar, politika üreticileri ve ulusal medya tarafından ivedilikle irdelendi.

Böylelikle Avrupa'nın birçok ülkesinde teorik tartışmalara konu olmaktan öteye geçmeyen sorunlar Hollanda'da ciddi bir şekilde ele alınmış oldu: Türkiye çok mu yoksul? Türkiye'nin üyeliği Hollandalı vergi mükelleflerine ne kadara mal olacak? Türkiye'nin İslami kültür mirası Avrupa gelenekleri ile bağdaşamaz mı? Üyeliği takiben Hollanda'ya göç etmesi beklenen Türklerin sayısı nedir? Dikkatlice yapılan bu maliyet ve kar hesabı, aslında köklerini Hollanda ticaret elitinin geleneklerinde bulmakta: Eğer mizan hatalıysa sonuç başarısızlıktır.

a) Medeniyetler çatışması mı?

Hükümet politikaları belirlemek için çaba gösteren Hollanda Bilim Kurulu (WRR) tarafından Haziran 2004'te aralarında Leiden Üniversitesi'nde çalışan Türkiye uzmanı Eric Zürcher'in de bulunduğu bir ekip tarafından önemli bir rapor hazırlandı: *Avrupa Birliği, Türkiye ve İslam*. Metinde iki temel soru soruluyor :

- Türkiye nüfusunun çoğunluğunun Müslüman olması ülkenin AB üyeliğine engel teşkil ediyor mu?
- Türkiye Avrupa arasında kültürel bir fay hattı var mı? Samuel Huntington'un "Batı Hristiyanlığı'nın bittiği ve İslam ile Ortodoksluk'un başladığı yerde Avrupa biter" sözlerinin geçerliliği nedir?

Yazarlar ilk olarak Avrupa'da devlet ve din ilişkisini inceledi. Vardıkları sonuç, "Türkiye'deki durumun kıyaslanabileceği kesin ve belirgin bir Avrupa kıstası yok." 2000 yılı verilerine göre 48 Avrupa Devleti arasında otuz kadarı (bir) dini veya dini kurumları teşvik ediyor. Bu listede Yunanistan ve Finlandiya'nın yanısıra Devlet Başkanı'nın aynı zamanda resmi kilisenin de başı olduğu İngiltere'yi de görmek mümkün. Geriye kalan devletler laik addediliyor; dini ne destekliyorlar ne de dışlıyorlar. Bunların arasında Fransa bulunuyor ancak bu ülkede bile Başbakan "-her ne kadar son söz Vatikan'da da olsa- kardinalleri ve psikoposları önerme yetkisine haiz."

Rapor daha sonra Türkiye'de İslam ve devlet ilişkisini inceledi ve "İslam'da hiçbir zaman din ve devletin ayrılmadığı şeklinde süregelen klişenin gerçeği yansıtmadığı" sonucuna vardı:

"Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de son 150 yıldır süren modernleşme gayretleri Rönesans, Humanizma ve Aydınlanma menşeli değerler sisteminin uluslararası boyutta yaygınlaşması ve kabulü ile başat gitti. Daha 1839 yılında kişinin ve mallarının dokunulmazlığı Sultan tarafından kabul edilen liberal ilkeler arasında yer alıyordu. 1856'da ise tüm Osmanlı uyrukluların kanun önünde eşitliği resmi politika haline geldi. 1876'da, yani Thorbecke'nin yaptığı ve Hollanda'yı parlamenter demokrasi haline getiren anayasa reformundan 28 yıl sonra, bir Osmanlı anayasası kabul edildi."

Yazarlara göre, Osmanlı İmparatorluğu pratikte büyük çapta ve kabul görmüş laik bir idare sistemine sahipti. XIX. Yüzyılda Türk reformcuları İslami dayanaklar bularak liberal değerleri savundular ve "Kur'an metinlerinin ve İslami geleneklerin yeniden yorumuyla demokrasinin aslında İslam'ın özünde olduğunu göstermeye çalıştılar." Raporu hazırlayanlara göre Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi ideolojisi olan Kemalizm yüzyıldan beri süren kurumların laikleşmesinin son

perdesi olarak algınabilir. Dolayısıyla, “demokrasi ve insan hakları gibi batı değerlerine Türkiye’nin özünde yabancı olduğunu söylemek anlamsız.”

Rapor, aynı zamanda, Türkiye’deki İslami hareketler hakkında varolan soru işaretlerini gidermeye çalıştı. Buna göre, geleneksel derviş tarikatlarından aralarında Nurcuların da bulunduğu yeni akımlara kadar İslami yelpazenin ortak çabası, geleneksel standart ve değerlerle modern bilim ve teknolojiye olan inancı barıştırmak. Türkiye’de, köktenci unsurlar yine rapora göre marjinal boyutta. Yazarlar, Türkiye’nin Avrupalı olmadığı iddiasının Avrupa veya “Batı” medeniyetinin kesin hatlarla belirlenmesi güç bir tanımı ve Türkiye gerçeğinin yetersiz anlaşılması üzerine kurulduğunu söylüyor.

Rapor, Hollanda Hükümeti’nin yurtiçinde ve yurtdışında Türk İslamı’nın AB üyeliğine engel teşkil etmediği görüşünü dile getirmesini öneriyor. Bu savlar daha sonra, birçok Hollandalı politikacı tarafından benimsendi. 21 Temmuz 2004’de Başbakan Balkenende, Avrupa Parlamentosu’nu şöyle bilgilendirdi:

“Korkular, örneğin İslam korkusu kararlarımızda yönlendirici olmamalı. Herhangi bir dine engeller çıkarmak Avrupa’nın ortak değerleri ile uyumsuz. Muhalefetimiz dinlere değil kuvvet zoruyla bir yerlere ulaşmaya çalışan ve dini bunu alet eden insanlara ve gruplara karşı olmalı. Sorun İslam’da değil.”

Balkenende Temmuz 2004’te başka bir demecinde “Müslümanlar, Hristiyanlar ve diğerleri rahatça beraber yaşayabiliyorlar” şeklinde konuştu. Avrupa İşleri Bakanı Atzo Nicolai ise WRR’ın yaptığı çalışmayı şu şekilde değerlendirdi:

“Türkiye’nin AB’ye üyeliği tartışmalarında dini hususların konu edilmesi hiç uygun olmayacak. Türkiye, devletin laik karakterini açık seçik kabul ediyor. Bu açıdan sadece Fransa ile karşılaştırılabilir. Diğer Avrupa devletleri Türkiye’yi örnek bile alabilirler.”

Türkiye hakkında Kasım 2004’de düzenlenen tartışmada Nicolai şunları ilettiler :

“Değişik dinlere hoşgörü ile yaklaşmak, Avrupa’nın hayati önem arz eden bir özelliğidir. ‘Avrupa Birliği, Türkiye ve İslam’ raporunda Avrupa’nın savunduğu ve altını çizdiği laik özelliğin tıpkı demokratik anayasal düzen gibi Türkiye’de derin kök saldığı belirtiliyor.”

Sonuçta, Hollandalı politikacılar Samuel Huntington’un Hristiyanlık ve İslam arasındaki kültürel fay hattı tezine karşı duran bu çalışmaya dört elle sarıldı. Amaç, sadece, dinin Türkiye’nin üyelik arzusu önünde engel teşkil etmediğinin gösterilmesi değil aynı zamanda söz konusu üyelikle bu bölücü tezin reddi yönünde tüm dünyaya güçlü bir işaret gönderilmesiydi. Hristiyan Demokrat (CDA) Partinin, AB konusunda sözcülüğünü yapan Jan Jacob van Dijk, ESI’ye fikrini, “Türkiye’yi desteklemek için öne sürdüğümüz tüm sebepler arasında en önemlisi bu ülkenin AB üyeliğinin Huntington’un ‘medeniyetler çatışması’ fikrini çürütecek olmasıydı” şeklinde açıkladı.

b) Türkiye’de Tarım Nüfusu Fazla mı?

2004 yılında WRR, kendi inisiyatifi ile hazırladığı rapor dışında, çeşitli bakanlıklar tarafından Türkiye’nin AB üyeliğinin ekonomik açıdan değerlendirilmesi amacıyla yaptırılan önemli bir dizi çalışma daha yayınladı. *Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyeliğinin Tarım, Gıda Sektörü, Kırsal Bölgeler*

ve *Yapısal Politikalar Açısından Sonuçları* adlı çalışma Tarım Bakanlığı tarafından sipariş edildi. Bu 254 sayfalık araştırma Wageningen'deki Tarım Üniversitesi'nde yazıldı.

Hollanda Avrupa'daki en büyük tarımsal ürün ihracatçısı. Gıda ve içecek sanayii dünyanın en büyükleri arasında. Aynı zamanda AB bütçesine net katkısı sebebi ile Türkiye'ye tarımsal ve yapısal desteğin maliyetinin yüksek olması beklentisi gerçek endişelere yol açmakta.

Rapor, Türk tarım sektörünün yapısal zaafiyetine değiniyor. Türkiye dünya çapında tarımsal üretim yapan bir ülke. Bu sektör ülkenin GSMH'sinin % 12'sini, istihdamın % 34'ünü ve ürün ihracatının da % 11'ini temsil ediyor. Türkiye'de 7 milyon kişi tarımda çalışıyor, ki bu rakam AB-15'deki toplam tarım işçisi sayısına eşit. Üstüne, sektörün verimi düşük. İşçi başına yaratılan katma değer AB-15'deki seviyenin sadece 1/8'i oranında.

Türkiye'de tarlalar ailelere ait, küçük ve parça parça. Her ne kadar son 10 yılda toprak birleştirilmesi uygulamasına geçilmiş olsa da 2001 yılında AB'de 19 hektar olan ortalama tarla büyüklüğü Türkiye'de sadece 6 hektardı. Raporla şöyle deniyor: "Türkiye'nin üyeliği birçok yeni, aşılması gereken sorunu beraberinde getirecek ancak sorunlar daha önceki genişlemelerde karşılaşılmayan bir boyutta ve mahiyette AB'nin karşısına çıkacak."

Türkiye'nin önünde sancılı düzenlemeler var. Nüfusun % 40'a yakını (27.3 milyon kişi) kırsal alanda yaşıyor. Bölgelerarası gelir eşitsizlikleri çok yüksek ve bir sosyal güvenlik ağı bulunmuyor. Kırsal alanlarda yoksullukla mücadele, tarımda verimliliği arttıracak büyük yatırımlar gerektiriyor. Bunun yanında tarımda oluşacak işgücü fazlasını istihdam etmeye yönelik önlemler şart.

Türk Devleti geleneksel olarak tarım politikalarında zayıf kalıyor. Ulusal tarla genişletme sisteminin uzun yıllardır yetersiz işlenmesi Türk tarımının teknolojik açıdan geri kalmışlığında önemli rol oynuyor. 20. yüzyılın son yarısında etkin bir kırsal kalkınma politikası olmadı.

"Uzun yıllardır Türk tarım sektörü oy kazanma yarışında siyasi futbola alet edildi. Verimlilik arttırıcı ve toplumun bugünkü ve gelecekteki ihtiyaçlarına yanıt verecek uzun vadeli politikaların uygulandığı bir alan olmadı."

Ancak, son yıllarda Türk tarım politikasında kökten bir yön değişikliği gerçekleşti. Fiyat desteği ve tarım sübvansiyonları kaldırıldı. Ülke, Avrupa Birliği ortak tarım politikasına uyum amacı ile doğrudan gelir desteği sistemine geçti. Gıda sanayinin teşviği ve gıda kalitesinin artırılması amacı ile önlemler alındı. Kısa bir süre içinde Türkiye, AB desteğini etkili olarak kullanmak amacı ile kurumsal yapısını ve politikalarını değiştirmeye başladı.

Rapor, Türkiye'nin AB yapısal politikalarından çok yararlanacağını ortaya koyuyor. Türk tarımındaki yapısal sorunlar fazla ve çözümü zor. Ancak bunlar AB'nin bütünleşme politikalarının kapsama alanına giriyor. Bu sorunların çözümlerinin maliyeti yüksek olacak. 2015 yılında AB'ye üye olması halinde Türkiye, AB bütçesinin yapısal fonlarından ve bütünleşme politikalarından (2004 rakamları ile) yılda tahminen 11 ile 18 milyar € arasında destek alacak. Bu durumda Hollanda'nın tarım sanayiinde faaliyet gösteren şirketler, Türkiye kırsalının modernleşmesine katkıda bulunma fırsatını değerlendirebilecekler.

c) Türkiye çok mu yoksul?

Boğaz'ın Ötesindeki Fırsatlar – Türkiye'nin AB'ye Üyeliği Yolunda Büyüme, Doğrudan Yabancı Yatırım ve Ticaret Üzerine Araştırmalar isimli rapor Mayıs 2004'te Ekonomi Bakanlığı tarafından ısmarlandı. ABN-Amro'nun yayınladığı çalışmada, 2014 yılında Türkiye'nin olası üyeliğinin ekonomik sonuçları inceleniyor.

Raporda, Türkiye'deki önemli yapısal reformların IMF ile varılan anlaşmayla başladığı ve enflasyon ve faiz oranlarının kontrol altına alındığı belirtiliyor. Bu tür reformların devam etmesi halinde yazarlara göre:

“Müzakerelere başlama kararının kısa dönemde, ekonomik açıdan büyük etkisi olacağı muhakkak. Çoğu zaman, böyle bir karar AB tarafından verilmiş bir kefalet mektubu olarak algılanıyor. İş hayatındaki yaklaşımlar, bir nevi güvenilirlik şoku neticesinde, olumluya dönecek. Türkiye farklı bir şekilde algılanmaya başlanacak.”

Doğrudan yabancı yatırımların, 2003 yılına kadar geçen 10 yıl zarfında, yılda 600 milyon €'luk bir ortalamadan, 2005-2014 arası yılda 4 milyar €'luk bir miktara ulaşacağı tahmin ediliyor. Rapora göre, beklenti 2014'ten itibaren yılda 11 milyar €. Büyüme konusunda da benzer bir senaryo öngörülüyor: 2014'e kadar ortalama % 4.9, bu tarihten sonra % 6.2. Söz konusu büyüme oranlarının gerçekleşmesi halinde Türk ekonomisi, 2024 yılında bugünkünün üç misli olacak. Böylece Hollanda'nın Türkiye'ye ihracatının 2003 yılındaki 1.9 milyar €'lık hacmi, 2013'te 5.2 milyar €'ya, üyelikten sonraki onuncu yılda ise 11 milyar €'ya tırmanacak.

Bu rapor, Ekonomi Bakanı başkanlığında işadamlarından oluşan bir heyetin Türkiye'ye gelmesi ile eşzamanlı yayımlandı. Hollanda iş çevreleri Ankara ile müzakerelerin başlamasına yoğun destek verdiler. Bu yönde en belirgin örnek, Unilever Yönetim Kurulu Başkanı olmasının dışında, 50 büyük Avrupa şirketinin yöneticilerinin oluşturduğu Yuvarlak Masa adlı düşünce kurumunun AB'nin Genişlemesinden Sorumlu Çalışma Grubunun da başkanlığını yürüten Anthony Burgmans'ın, AB dönem başkanlığını devralan Hollanda Hükümetine sunduğu öncelikler listesi. Göze çarpan ise, listede birinci maddenin Türkiye'nin AB'ye katılması için çalışması yönündeki telkin...

d) Fazla Türk Göçmen mi Olacak?

Hollanda'da ve tüm Avrupa'da göçten daha fazla siyaseten hassas konu bulmak güç. Göçmenlerin Hollanda toplumuna uyum sağlayamadığı söylemi Pim Fortuyn'un seçim başarısının ardındaki ana tema idi. Hollanda'da, bugüne kadar her iktidar, göç ve ilticayı sınırlamak için yasal kısıtlamaları arttırmak yoluna başvurdu. Bunun tabii neticesi de Türkiye'nin AB üyeliğinin göç sorunu merceği altında değerlendirilmesi.

Mart 2004'te, merkezi planlama teşkilatı *Central Planbureau* (CPB), *Türkiye Üyeliğinin Ekonomik Sonuçları* adlı bir çalışma yayınladı. CPB, 1945'te Nobel ödüllü Jan Tinbergen tarafından hükümetin isteği ile kuruldu. Tinbergen'e göre ekonomi, mühendisliğin bir dalıydı. Ünlü iktisatçı ekonomik ilerlemeyi ölçülebilir kılmayı amaçladı. II. Dünya Savaşı sonrasında akılcı yaklaşımını benimsedi. CPB'nin rolü, politika üreticileri için somut veriler sunmak ve gelecek için makroekonomik modeller tasarlamak oldu.

Raporu hazırlayanlar, Türkiye'nin üyeliğinin AB ülkeleri için makroekonomik sonuçlarının küçük ölçekte fakat olumlu olacağı yönünde. Araştırmada ayrıca üyelik sonrasında 15 yıl sürebilecek uzun vadeli bir göç uyarısı da yapılıyor. Her ne kadar gerçeğe yakın öngörülerde bulunmak zor olsa da CPB raporu şunları yazıyor:

“Türkiye ile AB arasındaki gelir farklılıkları, bu ülkeden AB'ye göçü teşvik ediyor. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelecek göçle ilgili araştırmalara dayanarak, Türkiye'den toplam 2.7 milyon insanın sürekli yaşamak üzere AB'nin diğer ülkelerine gideceğini tahmin ediyoruz.”

Bu miktar Türkiye nüfusunun % 4'üne, AB-15'in ise % 0.7'sine eşit. CPB'ye göre yeni göçmenler, daha önce gelen Türk göçmenlerinin yaşadığı yerlere akın edecek. Bu durumda, Almanya toplam göç edenlerin % 76'sını (2,000,000), Fransa % 8'ini (213,000), Hollanda % 4'ünü (107,000), Birleşik Krallık % 2'sini (53,000) ve İtalya %1'ini (27,000) alacak.

Bu sayılar, kamuoyunda hızlı bir şekilde yankı buldu. Ekim 2004'te, ülkedeki en büyük üç politika dergisinden biri olan *Elsevier* şöyle yazıyordu:

“15 yıllık bir süre zarfında Hollanda'ya 108,000 göçmen gelecek. CPB kabul etmeli ki eğer tüm gelecek olanlar az eğitilmiş kişilerse, Hollanda'da yaşayan az eğitimlilerin gelir seviyesinin düşmesi muhtemel.”

Kasım 2004'te, benzer bir çalışma Ekonomik ve Sosyal Kurul tarafından hazırlandı. Başlık, *Avrupa'nın Sıradaki Genişlemesi, Türkiye'nin Özel Durumu*. İş dünyası ve sendika temsilcilerini biraraya getiren Ekonomik ve Sosyal Kurul, Hollanda'da politika üretiminde etkili olan bir diğer kurum. Kurul, raporunda, Türkiye'nin üyeliğinin, büyüme, istihdam, serbest dolaşım ile AB bütçesine etkilerini inceliyor. Varılan sonuçlardan birincisi, toplu bir göç hareketinden korkmaya neden olmadığı, ikincisi ise, sözkonusu üyeliğin AB'ye maliyetinin gayrisafi birlik hasılasının % 0.1 ile 0.15'i arasında değişeceği ve bunun eldeki azami gelir sınırına göre kabul edilebilir olduğu. Rapora göre,

“Türkiye'nin yapısal reform paketini uygulamaya devam etmesi halinde, bu ülkenin olası AB üyeliğine karşı ileri sürülebilecek ciddi sosyo-ekonomik savlar bulmak mümkün değil.”

e) Medyadaki Tartışmalar

Arka arkaya yayınlanan bu raporlar, Hollanda toplumunun Türkiye üzerine tartışmalarına diğer AB toplumlarına nazaran daha bilinçli bir şekilde dahil olmasını sağladı. Eylül 2004'te, Dışişleri eski Bakanı ve Bağımsız Türkiye Komisyonu'nun üyesi Hans van den Broek'un sarf ettiği şu cümle dikkat çekiciydi: “Bu rapor enflasyonu, toplumun bilgilenmesine ve nesnel yaklaşım sergilemesine yol açtığı ölçüde, olumlu bir gelişme addedilebilir.”

Medya, uzman görüşünün toplumla buluşmasında aracı oldu. Her önemli konuda ve kritik anda, yazılı basında tartışmalar ve makaleler birbirini izledi. Liberal-merkez eğilimli *NRC Handelsblad*'da Eylül 2004'te özel bir toplantı yapıldı. Amaç, Türkiye konusunda tavır tespit etmektir.

“Bakan Jan Brinkhorst ve Türkiye Uzmanı Erik Jan Zürcher, gazete tarafından bir bilgi edinme toplantısına davet edildiler.Yazı İşleri Müdürü çekimser kaldı. Türkiye'nin üyeliğine karşı tek görüş, ekonomi sayfası editöründen geldi. Sonuçta yayınlanan ve duruşumuzu kamuoyuna yansıtan makale Türkiye lehine idi.”

Toplantının ardından kaleme alınan makalede “Türkiye'nin üyeliğinden elde edilecek en büyük kazanım, tüm dünyaya Avrupa'nın en büyük başarılarının - barış ve refah olgularının- bir İslam ülkesine sunulduğunun gösterilmesi olacak” deniliyordu. Merkez solda yer alan, kaliteli gazete *De Volkskrant* da benzer bir tavır takındı. Gazetenin dış haberler editörü Eric Outshoorn şöyle yazıyordu:

“Türkiye'nin üyeliği tek bir tartışma konusu olmaktan ziyade bir tartışma süreci şeklinde karşımıza çıkıyor. 1998'de, Türkiye'nin büyük bir ülke olduğunu ve kimsenin bu ülke hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı kanaatine vardım. Bu ülkeye gittim ve o zamandan bu zamana yılda üç dört kez gitmeye devam ettim. Gazetemizin tavrı, Kopenhag kriterlerini yerine getiren bir Türkiye'nin AB üyesi olması yönünde.”

Trouw gazetesi, İslam'ın AB üyeliğine engel teşkil etmediğini ve “kültürel çeşitliliğin Avrupa Birliği'nin bir özelliği olduğunu ve Türkiye'nin bu çeşitliliği daha da zenginleştireceğini” vurguladı. Gazete, Türkiye'nin işleyen bir demokrasiye sahip tek İslam ülkesi olduğunu da belirtirken, Kopenhag kriterlerine uyumun Türkiye'nin demokratikleşmesine destek olacağını, bu durumun da diğer İslam ülkeleri için önemli bir örnek teşkil edeceğini yazdı.

Türkiye'nin üyelik hedefi tüm basında olumlu yankı bulmadı. Haftalık dergi *HP/DeTijd* Türkiye hakkında eleştirel yorumlara yer verdi Ocak 2004'te, haftalık dergilerin en popülerleri *Elsevier*, Türkiye'nin üyeliği aleyhine yedi noktadan müteşekkil bir liste bastı. Aynı yılın Temmuz'unda ise bir maliyet hesabı yaptı. Buna göre:

“Hollanda'da vergi mükelleflerinden alınacak ilave katkı paylarının miktarı yılda 0.8 ile 1.6 milyar €. Bu yüksek bir bedel, özellikle de ticaret hacminde beklenen küçük artış ve yararlılığı sorgulanan büyük göç dalgası göz önünde bulundurulursa.”

Son tahlilde şunu söylemek mümkün: Hollandalılar Türkiye'nin AB üyeliği konusunda maliyet/kar hesapları yaparak hissedilir derecede ölçülü bir tavır takındılar. Sorunları hiçbir zaman olduğundan daha önemsiz göstermediler. Ancak, Türkiye'nin kalkınmasına statejik bir yatırımın AB'ye kazandıracaklarının büyük olduğunu kabul ettiler.

3. Parti Politikaları

Hollanda Parlamentosu, *Binnenhof*, Lahey'de bulunuyor. İki kamarası var: alt meclis *Tweede Kamer* ve önceleri sadece asillerin temsil edildiği, şimdilerde ise seçim sonuçlarına göre oluşan bir üst meclis, *Eerste Kamer*. Geçmişten bugüne, Hollanda Parlamentosunda üç parti önemli rol oynadı : Hristiyan Demokratlar (CDA), İşçi Partisi (PvdA) ve Liberaller(VVD).

CDA, iki Kalvinist bir de Katolik partinin birleşmesiyle 1980'de kuruldu. CDA, 1990'ların başlarına kadar seçmenlerin üçte birinin oyunu alıyordu. 2002'den sonra ise hükümeti kurdu. 2003 itibarıyla da VVD ve D66 ile koalisyon ortağı. VVD, 1990'larda Frits Bolkenstein'in önderliğinde liberal-muhafazakar bir çizgi benimsedi ve oy oranını arttırdı. Bu parti, serbest pazar ekonomisini

ve liberal uluslararasııcılığı savunuyor. İşçi Partisi ise, 2002'ye kadar uzun yıllar Başbakan Wim Kok liderliğinde iktidarda kalan oluşum.

29 Ocak 2004 tarihindeki hükümet toplantısında Türkiye hakkındaki görüş ayrılıkları su yüzüne çıktı ve basın konuya yoğun ilgi gösterdi. Toplantının ertesinde, *NRC Handelsblad* şöyle yazıyordu:

“Dün, aralarında Tarım Bakanı Veerman (CDA) ve İşçileri Bakanı Remkes (VVD)'in de bulunduğu bazı kabine üyeleri Türkiye aleyhine görüş açıkladılar. Bu kişiler Türkiye'nin din nedeni ile AB'ye üye olamayacağını dile getirdiler.”

Başka bir haber konuyu aşağıdaki gibi yansıtıyordu:

“İşçileri ve Tarım Bakanları bir İslam ülkesi olan Türkiye'nin AB'ye girmesine izin verilmemeli diyorlar. Liberal kökenli bazı bakanlar ise bu üyeliğe kültürel nedenlerden ziyade siyasi nedenlerle karşı çıkmaktalar. Maliye Bakanı Gerrit Zalm, Türkiye'nin AB'ye girmesi ile birlikte AB'den alacağı desteğin Hollandalı vergi mükelleflerine maliyetinin 1 milyar € civarında olacağını tahmin ediyor.”

Başbakan Balkenende'nin toplantının sonucunda yaptığı değerlendirme medyada “Benim için önemli olan hakça davranmak” sözleriyle yankı buldu. Ancak bu beyana ve Hollandalılara has hak gözetirlik özelliğine rağmen, anlaşmaya varıldığını söylemek mümkün gözüküyordu. Hatta bir bakan, Şubat ayında yapılacak ikinci bir toplantıdan da “umutsuz” du; çünkü hükümet üyeleri arasında “derin görüş ayrılıkları” bulunuyordu.

Koalisyon hükümetlerinde, tarafları bir uzlaşma çevresinde buluşturmak her zaman zordur. Türkiye'nin AB üyeliği konusunda ise durum biraz farklı. Tartışmalar partiler arasında değil, her partinin kendi içinde sürmekte.

a) Hristiyan Demokratlar (CDA)

İktidarda bulunan Hristiyan Demokratlar'ın, Türkiye'nin üyeliğine ilişkin politikasını Başbakan Jan Peter Balkenende ve Dışişleri Bakanı Bernard (Ben) Bot belirledi. Fakat Hollandalı Hristiyan Demokratlar'ın, Almanya, Fransa ve Avusturya'daki Hristiyan Demokratlar'dan neden farklı bir tutum geliştirdiklerini anlamak için 2004 yılına kadar Avrupa Parlamentosu'nda uzun süre görev yapmış olan CDA üyesi Arie Oostlander'in rolünü incelemek lazım.

Oostlander, Avrupa Parlamentosu'nda 2002-2004 arası Türkiye raportörü olarak görev yapmadan önce, bir düşünce kuruluşu olan ve Başbakan Balkenende'nin de çalışmış olduğu, CDA Bilimsel Kurulu'nun yöneticisiydi. Türkiye'ye yaptığı ziyaretlerde ve bu ülkenin üyeliği ile ilgili yaptığı çalışmalarda münakaşa yaratacak görüşler belirtmekten hiçbir zaman çekinmedi. Türkiye'nin yıllardır neden AB'nin siyasi kriterlerine uyum sağlayamadığına dair açık sözlülüğü ile tanındı.

“Türkiye ile sorunlarımız siyasi. Bunlar daha ziyade insan hakları, kişisel özgürlükler ve demokrasinin tam işlemesi önündeki engellere dair sonu gelmeyen bir şikayet dizisi olarak karşımıza çıkıyor... Ancak, biz bu durumu yaratan, arka plandaki siyasi kültürü incelemeyi tercih ediyoruz. Aslında, devlet-vatandaş ilişkisi bazen kemalizm adı verilen, derin kök salmış, zımnî bir devlet felsefesine dayanıyor... (K)emalist fikirlerin üstüne inşa edilmiş bir devletin, ancak uzun yıllar sonunda paylaşılan bir siyasi değerler silsilesi yaratabilmiş AB'ye üye bir devlete dönüşmesi, yani bu değerleri kabul etmesi ve paylaşması, zorlu ve süre alacak bir iş.”

Oostlander, önce “Kemalizm” dediği ancak daha sonra Türkiye’den yükselen protestolar nedeni ile “Türk Devletinin Benimsediği Felsefe” şekline dönüştürdüğü olgunun hürriyetleri kısıtlayıcı doğasına tepki verdi. Aynı zamanda, askerlerce hazırlanan 1982 Anayasası’nın demokratik süreci sekteye uğratan sınırlandırmalarının temel sorunu teşkil ettiğini belirtti.

“Bu olgu Avrupa Birliği’nin kurucu değerleriyle bağdaşmayan aşırı milliyetçilik, merkezîyetçilik, ordu için güçlü bir rol, toplumun çıkarlarının bireylerin çıkarlarına nazaran önceliğini kabul, sivil toplum için kısıtlı imkanlar, devletin bütünlüğüne kuvvetli bir vurgu ve dine karşı katı bir tutum gibi öğeler içermekte.”

Oostlander, tıpkı diğer Hollandalı Türkiye gözlemcileri gibi, 2002 yılında AKP’nin iktidara gelmesinden memnuniyet duydu ve bunu hürriyet kısıtlayıcı geleneksel anlayıştan bir kopuş imkanı şeklinde değerlendirdi. Ancak, AKP’nin demokratikleşme gündeminin birçok karşıt çıkar grubunu rahatsız edeceğini biliyordu ve reformların yavaş uygulanmasına dikkat çekiyordu. Öte yandan, Oostlander’a göre din temelli tartışma konu dışı kalmalıydı.

“Nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olan bir devletin barışçıl, demokratik ve anayasal düzene saygılı bir devlet olamayacağını gizlice savunan bir söyleme saygı duyulamaz.”

Oostlander, Türkiye hakkındaki tutumunu şöyle özetledi: “ödünsüz, adil ve açık... İnsanların değişeceğine gerçekten inanıyorum. Aslında bu, oldukça Hristiyan bir inanç.”

Ab Klink, Oostlander’dan sonra CDA’nın Bilimsel Kurulu’nun başına geçen kişi. O da selefi gibi İslam’ın, üyeliğin önünde engel teşkil etmediği görüşünü savundu. Hatta, AB ile bütünleşmenin, Türkiye’de ve diğer ülkelerde İslam’ı ve kurumlarını demokratikleştireceğini söyledi.

“Bence, demokratik ülkeler, dini saiklerle işleyen siyasi parti veya okul gibi kurumlara, insan hakları ve demokrasi değerlerine bağlı kaldıkları sürece sahip çıkmalılar. Benim için, bu Türkiye’nin AB’ye üyeliğini destekleyici bir sav. Sözkonusu üyelik, demokratik bir İslami geleneğin gelişmesine yol açacak ve uzun vade dünya barışına katkı sağlayacak.”

ESI ile söyleşisinde Klink, Orta Anadolu illerinden Konya’da yaptığı bir görüşmede tanıştığı muhafazakar işadamının, kendisine babasını ve 1950’li yılların Hollanda Kalvinizm’ini hatırlattığını söyledi. Ancak, bu yaklaşımın 2004 başında tüm CDA tarafından benimsenmediğini de sözlerine ekledi. CDA üyeleri arasında Türkiye ve İslam’ın AB geleneğine aykırılığı hakkında yaygın bir kanı vardı, ki bu kanı, ülkeye gelen göçmenlerin şehir hayatına uyum sağlayamadığı hissiyatını da bir ölçüde yansıtıyordu. Ancak yine Klink’in söylediği gibi “Herkesin midesine ağırlar saplanıyordu, fakat, Türkiye ile ilgili karar duyularla değil akılla alınmalıydı.”

CDA içinde diğer bazı önemli şahsiyetler de bu olumlu yaklaşıma destek verdiler. Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi’nin 2005’den beri başkanlığını yürüten René van der Linden, 2002’de AKP’yi Avrupa Halk Partisi oluşumuna davet etti. Dışişleri eski Bakanı ve Dış İlişkilerden sorumlu AB Komiseri Hans van den Broek, başkanlığını Maarti Ahtisaari’nin yaptığı Bağımsız Türkiye Komisyonu üyesi sıfatıyla Türkiye lehine tavır aldı.

Ancak bazı CDA parlamenterleri arasında kuşkuculuk hakimdi, ki parti içinde bir kesimin temsilciğini yapan Maxime Verhagen ve partinin Avrupa konusunda sözcülüğünü yapan Jan Jacob

Van Dijk bu kişiler arasındaydı. 6 Ekim 2004 tarihinde Komisyon'un Türkiye değerlendirmesinin yayınlanmasını takiben CDA içinde hararetli bir tartışma yaşandı. Van Dijk'in anımsadığına göre birçok kişi "Türkiye Hristiyan değil" diyerek karşı görüş bildirdi. Bu gergin toplantının ardından, CDA'nın eski lideri Marnix van Rij, partisini açıkça popülizmin tehlikeleri konusunda uyardı.

2004 Ekim ayında, Verhagen ve van Dijk Türkiye'ye bir çalışma ziyareti gerçekleştirdiler. Van Dijk'in ESI'ye belirttiği gibi, bu bir dönüm noktasıydı. CDA'lılar AKP'nin kendi parti kimliklerinden ve ideolojilerinden pek farklı olmadığı sonucuna vardılar. Yapılan reformları olumlu karşıladılar ve kalan sorunların çözülmesi amacıyla baskı yapılması gereğini belirttiler.

Sonunda, CDA, Arie Oostlander'in savunduğu ödünsüz, adil ve açık yaklaşıma yakın bir tutumda karar kıldı. Partinin, Dış İlişkiler Komisyonu'nun 2004 Ağustos'unda yayınladığı *Türkiye ve AB* adlı kitapçıkta şu dikatli sonuç cümlelerini okumak mümkün:

"Türkiye ile müzakerelere başlamanın AB için bir risk olduğu muhakkak. Ancak soru, AB'nin böyle bir riski almamasının mümkün olup olmadığı."

Parti, kültürel ve dini içerikli savları reddederek Türkiye'nin insan hakları, demokratikleşme ve ekonomik reformlar konusunda yakın takibe alınmasını kabul etti. Türkiye'nin üyelik potansiyeli olduğunu not etti, ancak göstermesi gereken kararlı çabaların da altını çizdi.

b) Liberaller (VVD)

2004'ün sonbaharında Hollanda Liberal Partisi'nden medyada adı en çok geçen kişi ne bir Hollandalı parlamenterdi ne de Hollanda Hükümeti'nden biri idi; bu kişi Avrupa Komisyonunda İç Pazardan sorumlu, Firts Bolkestein'dı. Bolkestein, VVD'nin parti başkanı olmadan önce uzun yıllar Royal Dutch Shell'de çalıştı. 1990'larda ise Savunma Bakanlığı görevini yaptı. Adı, genellikle Avrupa hizmet sektörünün rekabete açılması teklifi ve Türkiye'nin AB'ye katılma ihtimaline güçlü muhalefeti ile ilişkilendirilir.

Bolkestein, konuşmalarında, gelecek tehlikelere işaret etmek için bir dizi tarihi metafor (mecaz) kullanıyor. 2004 yılında yazdığı *Avrupa'nın Sınırları* adlı kitabında AB'yi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi aşırı emperyal genişlemeden dolayı çökebileceği konusunda uyarıyor.

"On-onbeş yıl içerisinde Türkiye'nin nüfusu AB'deki en kalabalık nüfus olabilir. Bu hem Avrupa Birliği Konseyi'nde hem de Avrupa Parlamentosu'nda kayda değer bir etki demek. Türkiye aynı zamanda en fakir ülkelerden biri olacak. Geçmişte Avrupa çok erken çok fazla vaadde bulunma hatasına düşmüştür. Eğer Türkiye üyeliğe kabul edilirse Ukrayna, Beyaz Rusya ve Moldova da kabul edilmeli. Bu yolun sonunda görkemli bir Gümrük Birliğinden biraz daha fazlasını içerecek bir Avrupa Birliği yatmaktadır."

Türkiye AB'ye katılırsa "Viyana'nın 1683'deki bağımsızlığı hükümsüz kalır" diyen eski AB Komiseri, Eylül 2004'te Leiden Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada Türkiye'nin katılımı ile beraber AB'nin içe doğru bir çöküş yaşayacağını ve bunun Avrupa'nın İslamlaşma tehlikesini de beraberinde getireceğini düşünüyor.

Uyarıları dikkat çekmesine rağmen Bolkestein, ne Avrupa Komisyonunda birlikte çalıştığı arkadaşlarını, ne Hollanda Hükümetini ne de Liberal Parti yönetimini etkileyebildi. Ekim 2004'teki

“Türkiye Hakkında Tavsiye Kararına” karşı çıkan tek AB Komisyonu üyesiydi ve VVD içinde bu görüşü ile yalnızdı.

VVD’de Türkiye politikası Maliye Bakanı Gerrit Zalm, Avrupa İşleri Bakanı Atzo Nikolai, ve 1999 Helsinki Zirvesi sırasında Hollanda Dışişleri Bakanı olan VVD lideri Jozias van Aartsen tarafından şekillendirildi (Van Aarsten’in VVD liderliğini bırakması 8 Mart 2006’dır). VVD, 2002’de Türk politikasının şeffaf olmadığı ve insan haklarına saygılı davranılmadığı gerekçesiyle Türkiye ile müzakere tarihi tesbit edilmesi karşısında oy kullanırken, 2004’e kadar hükümetin “ödünsüz fakat adil” nitelendirilen tutumunu destekledi.

Hollanda’nın Avrupa İşleri Bakanı Atzo Nikolai, ESI’ye VVD’nin en somut endişesinin göç olduğunu açıkladı. Temmuz 2004’te Nikolai, “İş gücü piyasasının Türk işçilerinin işgaline maruz kalıp kalmayacağını” sorgulayarak, iş gücünün serbest dolaşımını engelleyici geçici hükümler getirilmesini önerdi. VVD üyeleri serbest dolaşım için bir emniyet maddesi olarak bu fikir etrafında anlaşılıp, kendi seçmenlerinin Türkiye’nin üyelik ihtimaline dair olan endişelerine cevap verdiler.

Diğer taraftan din ve kültür farklılıkları VVD liderleri tarafından bir kenara konmuştu. Mart 2004’te, Hollandalı AP Üyesi Jules Maaten, “Bizim Türkiye’ye aşık olup olmamız önemli değil. Türkiye bir aday ülke olarak kabul edildiyse Avrupa’nın bir parçası demektir” şeklinde konuştu. Hollanda toplumu içinden İslam üzerine fikir yürüten en eleştirel sesler dahi kültürel entegrasyonu Türkiye tartışmalarının dışında tutma konusunda hemfikir oldular. Nisan 2004’de, İslami kültüre dayalı bazı uygulamaları eleştirmesi ile tanınan, Somali kökenli liberal milletvekili Ayaan Hirsi Ali şöyle dedi:

“Türkiye’de yer alan değişimler konusunda iyimserim. Bir gün Türkiye de Avrupa gibi cinsiyet ayrımcılığından ve kadınlara baskıcı tutumundan uzaklaşacak. O güne kadar Türk Hükümeti insan hakları ve hürriyetler önündeki bütün engelleri kaldırmalı.”

Eylül 2004’te o zamanki VVD lideri Jozias van Aartsen, parti çizgisini tekrarladı :

“İlkesel temelde, Türkiye’nin AB üyeliği önünde hiçbir engel olmadığı konusunda hemfikiriz. Bununla birlikte bir dizi ödün verilmeyecek şartımız var. Yani, müzakere sürecini etkileyebilme çabamızdayız. ‘Asla’ demek, güçsüz kalmak ve masada olmamak sonucunu getirir.”

2004’deki kamuoyu yoklamaları VVD seçmenlerinin üçte ikisinin Türkiye’nin katılımına karşı olduğunu gösterse bile, Eylül’de parlamentonun 27 VVD üyesi de görüşmelerin başlatılması lehinde oy kullandı.

c) İşçi Partisi (PvdA)

Aralık 2005’te, olumsuz neticelenen anayasa referandumuna ve ‘genişleme yorgunluğu’ üzerine yapılan sonsuz konuşmalara rağmen, İşçi Partisi lideri Wouter Bos, AB genişlemesine kendisinin ilkesel desteğinin sürdüğünü açıklayan bir kitap yayınladı.

“Avrupa büyüyor. Kriterler ödünsüz uygulanıyorsa bu iyi bir şey. Ülkeleri daha demokratik ve anayasal devletler haline getiriyor. Bizim ekonomilerimiz için pazarlar açıyor.”

Seçimler açısından, bu duruş İŖçi Partisine zarar vermedi. Hatta 2006 belediye seçimlerini kazanmalarını engellemedi. Hollanda Parlamentosu DıŖ İliŖkiler Komitesinden Frans Timmermans, Haziran 2005'te ESI'ye Ŗunları açıkladı:

“2004 yılında, parti üyelerimize, ülkenin deėiŖik bölgelerinde yapılan yedi deėiŖik tartıŖma gecesinde, hep Türkiye'nin bir Ŗansı olması gerektiğini vurguladım. Gerçek inancım odur ki, neticesi kesin olmayan bu süreçte, Türkiye'ye, en azından kriterlere uyum sağlama fırsatını tanınmalıyız. Bizim pozisyonumuz sabit.”

İŖçi Partisi, Hollanda politikasında geleneksel olarak Hristiyan Demokratlara destek veren ikinci parti konumunda. Ancak, 2002 seçimlerinde 150 üyeli mecliste elde ettikleri 23 sandalye, partinin II. Dünya SavaŖı'ndan bu yana en düşük skoru. O zamandan bu yana PvdA kendini süratle toplardı. 2003 genel seçimlerde 42 sandalye aldı. 2006 belediye seçimlerinin ise galibi oldu.

Bu toparlanma Türkiye'ye yönelik olumlu tutum deėiŖtirilmeden sağlandı. Ocak 2004'te, Frans Timmermans, *de Volkskrant*'ta “Eğer Türkiye'ye İslam'dan ötürü karŖı çıkarsak, burada yaşamakta olan Müslümanlara: ‘Buraya ait değilsiniz’ demiŖ oluruz.” Ŗeklinde görüŖ belirtti. 18 Mart 2004'de, Parti Genel BaŖkanı Wouter Bos da *de Volkskrant*'ta Ŗöyle yazdı:

“Türkiye AB'ye aittir. Avrupa'ya odaklanan Türkiye, kıtamızda sürdürülebilir barıŖ ve güvenliğe destek demektir.”

Partisinin ileri gelenleri Bos'u bu cümlelerin kamuoyunda düşmanca bir tepkiye neden olacağı konusunda uyardı. Ancak bu pozisyon yine de, büyük ekiŖmeler olmadan kabul gördü.

Kasım 2004'te Türkiye üzerine parlamentoda yapılan tartıŖmada, İŖçi Partisi, hükümetin ‘ödünsüz fakat adil’ duruşunu destekledi. Frans Timmermans, VVD'li Hans van Balen ile birlikte, Türkiye'nin üyeliğinin hem Türkiye için hem de Avrupa Birliği için siyasi ve iktisadi avantajlarının altını çizen ancak müzakere kurallarının ödünsüz uygulanmasını da Ŗart koŖan bir öneri sundu.

“Katılım müzakerelerinin baŖlaması ancak aŖaėıdaki Ŗartlarda kabul edilebilir:

1. Türkiye, insan hakları ile ilgili anlaşmalara uymaz ise müzakereler derhal ertelensin.
2. KiŖilerin serbest dolaŖımı katılımla birlikte otomatik olarak gerçekleşmesin. Serbest dolaŖım ve geiŖ dönemlerine dair ihtiyati tedbir maddelerini de içeren kararlar ayrı ve oybirliği ile alınsın.
3. Türkiye'nin üye olabilmesi için adaylık süreci boyunca, Birlik, tarımsal ve yapısal politikalarına ve maliyesine dair hayati reformları acilen gerekleŖtirsın.”

2004'te Türkiye konulu AB Zirvesinin hemen öncesinde, Timmermans *de Volkskrant*'da Ŗöyle yazdı:

“Eğer Türkiye reformlarına devam eder ve önümüzdeki 15 yıl içerisinde AB'nin önlerine koyduğu istekleri yerine getirirse, Türkiye'nin üyeliği üzerine konuŖacak ne kalır? AB eski zamanların küçük samimi Batı Avrupalı arkadaşlar kulübü olarak kalamaz. Eğer istikrarsızlık

sürekli kapımızı çalıyor ve kendi toplumumuz içinde bile hergün kendisini daha çok belli ediyorsa, kendine yeten bir iç istikrardan, ne gibi bir kazancımız olabilir? AB görevini tamamlayabilmek için kapısını, kendisini kriterlerini yerine getirmeye hazır ve muktedir tüm Avrupa ülkelerine açık tutmalı.”

2004'te yapılan kamuoyu araştırmalarına göre İşçi Partisi'nin destekçilerinin CDA ve VVD'ye nazaran daha küçük bir kısmı Türkiye'nin katılımı konusunda olumsuz yaklaşıma sahipti. İşçi Partisi'nin Hollanda-Türk topluluğunda güçlü bir desteği var. 1998'de seçilen ve Meclis Savunma Komitesi'nin halen başkanı olan, Hollanda'nın ilk Türk kökenli milletvekili Sivas doğumlu Nebahat Albayrak, ESI ile görüşmesinde de belirttiği gibi, Türkiye'ye “Hayır” demenin, kendilerinin Hollanda'daki varlığına “hayır” demekle eşdeğer olduğunu savunuyor.

Hollanda'da İşçi Partisi aynı zamanda Avrupa Birliği'nin genişlemesinin aslında neo-liberal bir gündeme hizmet ettiği ve ucuz işçiliği, düşük sosyal hakları koruduğu hususunda sol cemahta zaman zaman seslendirilen fikirlerden uzağa dümen kırdı. Timmermans'ın ESI'ye söylediğine göre :

“İşçi Partisinin kaybettiği hususunda tartışmak anlamsız. Bu tartışmanın ana fikri küreselleşmeyi herşeyin dışında tutabileceğimiz. Fransız solu bu konuda ikiyüzlü davranıyor. AB'yi artık karşısında kendimizi savunmamız gereken bir olgu gibi sunduk. İlerici ve ileriye dönük bir stratejimiz yok. Solcu entellektüeller ortada yoklar.”

İşçi Parti'li politikacılar Avrupa Parlamentosu'nda bu tutumlarını sürdürdüler. Bayan Emine Bozkurt, AP'nin Türk kökenli Hollandalı mensubu. Bozkurt, aynı zamanda Türkiye'de kadınların durumu konusunda AP raportörü. Diğer bir Türkiye destekçisi Jean Marinus Wiersma, Sosyalist grubun başkan yardımcısı ve AP Dış İlişkiler Komitesi'nin üyesi. Wiersma'nın ESI'ye açıkladığına göre Hollandalı seçmen, İşçi Parti'sine Türkiye'ye desteğinin bedelini seçimlerde sormadı.

“Avrupa Anayasası referandumundan sonra, Hollanda'nın güneyinde bulunan seçim bölgemde Türkiye üzerine yoğun bir tartışmayla karşılaştım. Partim, bugün yeni bir değerlendirme sürecinde. Avrupa Birliği'nin genişlemesi var olan sorunlarımıza eklenip seçmenimizi kaybetmemize yol açmamalı. Türkiye insanlara anlatılması zor bir konu değil ve seçmenin alışkanlıklarını değiştirmiyor. Bizim Türkiye yanlısı olmamız seçmenimizi etkilemez.”

d) Küçük Partiler

Büyük üçlerin dışında, birkaç küçük parti Hollanda Meclisi'nde 150 sandalyenin 37'sine sahip. Birçoğunun Türkiye hakkındaki tavırları net.

Küçük sağcı partilerin tümü Türkiye'nin üyeliğine karşı. Buna 2004'de VVD'den ayrılmasının ardından bu konuda referandum isteyen Geert Wilders de dahil. Referandum isteği Pim Fortuyn'un LPF'sinden geriye kalanlar tarafından da destekleniyor. Ayrıca iki muhafazakar Hristiyan parti - Reforme Parti (SGP veya *Staadkundig Geregormeerde Partij*) ve Hristiyan Birlik (*Christen Unie*)-de AB Anayasası'na başlangıç kısmında Tanrı'nın anılmaması nedeni ile karşı. SGP Hollanda'nın en eski partisi ve parlamentoda 1922'den beri temsil ediliyor. Kadınların parlamento için aday olmasına müsaade etmiyor.

Eski VVD Parlamenterlerinden ve Fritz Bolkestein'in konuşmalarının metin yazarı Geert Wilders, Eylül 2004'te “Groep Wilder”ı kurmak üzere partisinden ayrıldı ve kendini Pim Fortuyn'un siyasi

mirasçısı ilan etti. VVD'de olduğu dönemde partinin daha muhafazakar liberal bir yöne gitmesini istedi. Buna göre göçe, AB'nin genişlemesine ve özellikle de Türkiye'nin üyeliğine olumsuz ve katı bir politika benimsenmeliydi. Wilders hala "hayatının hiçbir döneminde Türkiye'nin AB üyeliği lehine oy kullanmayacağını" söylüyor.

Wilders'ın baş siyasi danışmanı Bart Jan Spruyt'a göre, "Türkiye konusu, Geert Wilders'ın ayrılmasında rol oynadı ama tek neden bu değil. Türkiye olmasa da ayrılış gerçekleşecekti." Spruyt'un ESI'ye söylediğine göre partisi AB'nin daha fazla genişlemesine karşı, ve özellikle de Türkiye'nin katılımını istemiyor. Çünkü "bu katılım Avrupa'ya daha çok Müslümanın gelmesine neden olacak." Wilders, "İslam ile demokrasinin asla bağdaşamayacağını" savunuyor. 2006'nın sonbaharında Hollanda Parlamentosu Geert Wilders'ın Türkiye'nin katılımı için referandum yapılması önerisini oylayacak. Yardımcıları bu teklifin çoğunluk tarafından desteklenmeyeceğini kabul ediyor. Ancak, en azından "siyasi elitle halk arasındaki mesafenin ciddiye alınması gerektiği konusunda" bir tartışma başlayacağını umuyor.

Toplam 23 sandalyeye sahip orta solun üç partisi -Sosyalist Parti, GroenLinks ve D66- Türkiye'nin destekçisi. 1972'de Maoist bir parti olarak kurulan SP, 1977'deki 0.29'luk oy oranını 2003'te 6.3'e çıkardı. SP zımnen Türkiye yanlısı ama bu konuda açık bir tavrı yok. D66 koalisyon hükümetinde yer alan partilerden biri ve Ekonomi Bakanlığı'na sahip. GroenLinks ile birlikte, AB'nin Türkiye'ye Kopenhag kriterlerine uyumu yolunda yardımcı olması taraftarı.

1966'da Amsterdamlı bir grup entellektüel tarafından kurulan D66'nın ilginç bir geçmişi var. 1994 seçimlerinde oy oranını tarihinin en yüksek seviyesi olan % 15'e çıkartan parti 2003'te % 4'e geriledi. Hollanda demokrasisine daha fazla doğrudan katılımı destekleyen D66'da yapılan, Türkiye hakkında iç referandum tartışması ancak geçici bir konsensüs ile durdurulabildi. Hollanda Ekonomi Bakanı Laurens Jan Brinkhorst aşağıdaki tartışmayı başlatarak göç ile ilgili endişelere nokta konmasını sağladı:

"İspanya ve Portekiz'in katılımından sonra Hollanda ve Almanya'da çalışan İspanyol ve Portekizli işçilerin geri döndüklerini görmek bizleri şaşırttı. Almanya ve Hollanda'da yaşayan Türklerin de aynı şeyi yapmaları ihtimali çok mu uzak?"

Brinkhorst, ESI'ye Türkiye ile ilgili görüşlerinin nasıl değiştiğini şu cümlelerle anlattı :

"İlk önce buradaki İslam toplumunun önemini ve kalıcılığını kavradım. İkinci olarak ise, Avrupa toplumu kale duvarları içinde kalmamalı, açık olmalı ve Türkiye'ye hayır deyip diyemeyeceğini sorgulamalı diye düşünmeye başladım. Üçüncü olarak da şuna kani oldum: Türkiye'nin bölgesi stratejik öneme sahip. Be nedenle AB'ye katılan bir İslam ülkesinin Orta Doğu'da demokrasi açısından etkisinin büyük olacağını inanıyorum."

Brinkhorst'un görüşü 2006'da D66 grup başkanlığına gelen Louisewies van der Laan tarafından destekleniyor. Van der Laan, "Türlere, özellikle Müslüman oldukları için ihtiyacımız var" demekten imtina etmiyor.

Almanya'nın Yeşilleri ile kıyaslanabilen GroenLinks 1970'lerin başlarındaki seçimlerde tavan yaptı. Son seçimlerde % 5.1'e inmeden önce 1998 seçimlerinde oyların % 7.27'sini aldı. 1998'den beri Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu Eşbaşkanı olan Joost Lagendijk'ın kabiliyeti ve gayreti neticesinde GroenLinks Brüksel'de çok iyi tanınıyor. Lagendijk 11 Ekim 2005'te internet

sitesinde yer alan “Tam üyelikten başka bir alternatif yoktur” yazısının savunmasını aşağıdaki gibi yaptı:

“Üyelik dışındaki seçenekleri savunanların tezleri analaşılır değil. Bir taraftan haklı olarak Türkiye’de birçokşeyin doğru gitmediğini söylüyorlar. Örneğin insan haklarına saygı ve anayasal devlet olamama sıkıntısını vurguluyorlar, öte yandan bu sıkıntıların çözümü yolunda AB’nin müdahil olmasını engelleyecek bir formüle yani taraflar arasında sadece ortak pazar ve dışişleri politikalarında uyumu öngören formüle sarılıyorlar. Bunun anlamı AB’nin Türkiye’deki reformlara karışamamasından başka birşey değil. Halbuki, Türkiye AB ilişkilerinde reform yönünde oluşan baskının neticesinde gerçekleşen ölüm cezasının kaldırılması, askerin politikadaki rolünün azaltılması, işkencenin önlenmesi gibi önemli gelişmeler AB adına dış politika başarısı addedilebilir.”

III. Halk ve Kamuoyu Araştırmaları

Tüm Avrupa’da Türkiye yanlılarına sık sık yapılan eleştiri bu tutumun demokratik olmaması, elit bakış açısını yansıtması ve halktan kopuk olması şeklinde. Bu görüş Hollanda’da, özellikle, İşçi Partisi ile bağlantılı *Wiardi Beckman Sticing* adlı vakfın üyesi, yazar René Cuperus’ten destek görüyor. Cuperus bir süre önce Türkiye hakkındaki bir konuşmasında Brüksel’de şunları söyledi :

“Rahatsız edici ve uyarı niteliği taşıyan, Hollanda’da Türkiye üzerine hiçbir tartışma olmaması. Tekrar ediyorum hiçbir tartışma olmaması. Olan şey ise, politika üreticileri ile karar alıcılar dünyasını temsil eden önde gelen siyasetçiler ve kamuoyu arasındaki belirgin ayrışım çizgisi.”

Cuperus’a göre, problem siyasi sürecin antidemokratik tabiatından kaynaklanıyor. Türkiye konusunda ‘elitler’ tarafından yazılan raporların birçoğu “teknokratik yüklemeler içeriyor, duyguları ve siyaset imkanını yokediyor çünkü önce insanların bilgisizliklerini gidermelerini ögütüyor.

“Tartışmalar dünyasını, konuşkan siyasi elit, entellektüeller ve uzmanlar -ki bunlar Türkiye’nin üyeliği yanlısı- tekelinde tutuyor ... Seçmenin çoğunluğu ise Türkiye’nin katılımının karşısında. Hala onlarla köprü kurmayı başaran tek isim Geert Wilders. Ancak bu tehlikeli bir köprü.”

Cuperus, Hollanda kamuoyunun Türk tarihi, Türk siyaseti üzerine iyi bilgilendirilmediğini ve Kıbrıs konusu, Ermeni Soykırımını ya da Türkiye’nin insan hakları sicili gibi konulara fazla aldırmadığını söylüyor. Cuperus’e göre Türkiye’nin üyeliğine muhalefet, Avrupa’da Müslümanlara karşı olan tutumun bir göstergesi.

“Hollanda’daki Türkler, Hollanda toplumuna en az entegre olmuş etnik grup. Paralel toplumlar yaratarak, entegre olmayarak, yüksek işsizlik ve suç oranları ile katılıma destek yerine köstek oluyorlar. Son araştırmalar yerli Hollandalıların % 50’sinin Müslüman yaşam tarzının batı/Hollanda yaşam tarzı ile bağdaşmadığını düşündüklerini ortaya koyuyor.”

Cuperus, kamuoyunda Türkiye aleyhtarlığını, Fransa ve Hollanda’da yapılan AB Anayasası referandumlarından sonra, AB’nin yaşadığı derin krizin arttırdığını söylüyor.

“Sıradan insanlar AB tarafından aldatıldıkları kanaatinde. Avrupa küreselleşme ve serbestleşme karşısında koruyucu bir kalkan olmadı ve neo-liberal iletken rolü oynadı. Genişleme ucuz işçiliği ve herşeyden önemlisi yerinden edilmeyi çağırıyor.”

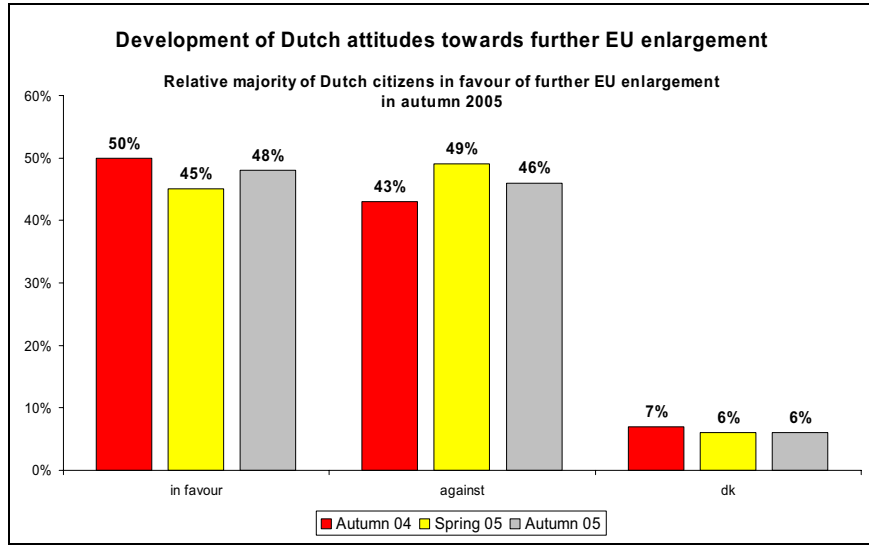
Araştırmamızın sonucunda, Cuperus'un, "Hollanda'da Türkiye üzerine tartışılmıyor" sözlerinin inandırıcı olmadığını gördük. Bütün siyasi yelpazede, Hollandalı politikacılar Türkiye hakkında daha fazla bilgi edinmek için önemli mesafe katetmiş, ve üyelik ihtimalinin maliyet ve karları üzerine ciddi araştırmalar yaptırmış. Bütün büyük partiler ve önemli sayıda bakanlık Türk kurumlarıyla ilişki kurmuş ve yerinde tesbit amacı ile temsilci yollamış. Medyada birçok tartışma yapılmış ve tüm ülkede değişik platformlarda konu münakaşa edilmiş. Türkiye'nin katılımına karşı çıkan Frits Bolkestein'dan Geert Wilders'a, Katolik papaz Frans Wiertz'den René Cuperus gibi kültürel sebelere kadar uzanan birçok insan savlarını dile getirmiş. 2004 sonuna kadar büyük konferanslar, (2003'de Amsterdam'da, 2004'de Maastricht'de) düzinelerce halka açık seminer ve panel düzenlenmiş.

Dernekler, üniversiteler , ticaret odaları ve sendikalar yüksek katımlı, alışılmışın dışında dikkatlerin dış ilişkilerle dönük olduğu yerel faaliyetler düzenlemiş. Amsterdam'daki *Rode Hoed*, *Felix Meritis Vakfı* ya da *De Balie* gibi kuruluşlar Türkiye ve AB ilişkilerinde, İslam'ın rolünü, Kürt/Ermeni sorunlarını da kapsayacak tartışma zeminleri yaratmış. *Politiek Café*'de siyasetçilerle Türkiye konulu sohbetler yapılmış.

Buna rağmen, Cuperus hala elitlerin fikir birliğinin sıradan insanları dışladığı konusunda haklı olabilir mi? Kendisi, "tahrip edici kamuoyu araştırmalarını" güçlü halk muhalefetinin delili kabul edip, Türkiye'nin tabiatıyla Avrupalı olmadığı yönünde görüş aktarıyor. Ama, 2004 ve 2005 kamuoyu araştırmaları incelendiğinde karşımıza daha karışık bir tablo çıkıyor.

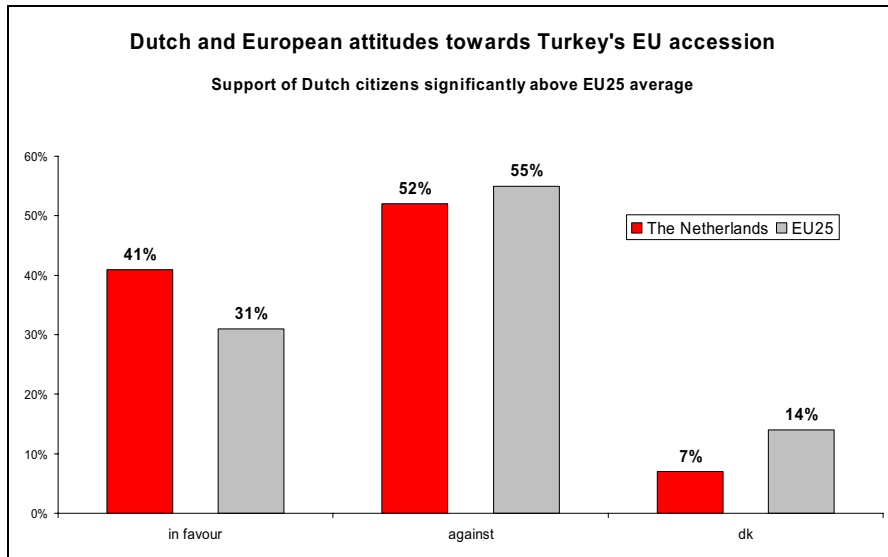
2004 ve 2005'teki *Eurobarometre* araştırmalarına göre çoğu Hollandalı Türkiye'nin katılımının karşısında: bu rakam 2005 sonbaharında % 55 idi. Hollandalıların % 61'i katılımın göçü patlatacağı görüşünde. Buna rağmen Türkiye'ye % 41'lik destek (% 31'lik AB desteği ile kıyaslandığında) Slovenya, İsveç ve Polonya'dan sonra Hollanda'yı en güçlü destek veren ülkeler arasında 4. sıraya yerleştiriyor. Yaş ilerledikçe itirazlar artıyor, en güçlü destek Hollanda gençliğinden geliyor.

Eurobarometre verilerine göre Hollandalıların çoğunluğu (% 48'i) "Avrupa'nın genişlemesinden" yana. Aşağıdaki tablonun gösterdiğine göre, (2005'in ilkbahar-sonbahar verileri) genç Hollanda vatandaşları arasında genişlemeye desteğin, ortalamanın üzerine çıkarak arttığını gösteriyor.

Kaynaklar: Eurobarometer 62, sonbahar 2004; Eurobarometer 63.4, ilkbahar 2005; Eurobarometer 64, sonbahar 2005

Eurobarometre'ye göre, kamuoyunun genişlemeye ve Türkiye'nin katılımına karşı oluşu AB Anayasası'nın seçmenlerce reddinde çok az rol oynadı. Hayır diyen seçmenlerin sadece % 3'ü Avrupa Anayasası'nı Türkiye nedeniyle reddetti. Genelde genişlemeye itiraz sadece % 6 tarafından dile getiriliyor. AB Anayasası'na red oyu kullanılmasının en geçerli nedeninin bilgi eksikliği olduğu ise hayırcı seçmenin % 32'si tarafından söyleniyor.

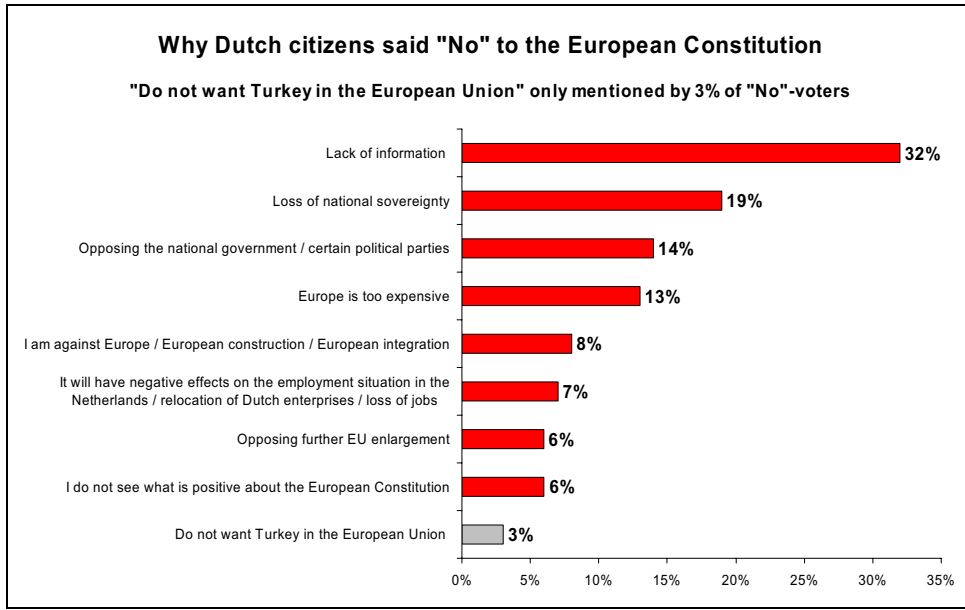

Şekil 5, Kaynak: Eurobarometer 64, sonbahar 2005

Siyasi yelpazenin solunda yer alan deneklerin (Hollanda İşçi Partisi ve diğer sol partilerin yandaşları) büyük çoğunluğu Türkiye'nin katılımını destekliyor. Merkezin sade % 37'si ve sağın ise

yanlız % 33'ü Türkiye'nin AB'ye katılımını savunuyor. Genel olarak Hollanda vatandaşlarının Türkiye'nin üyeleği hakkında ortalama Avrupalıdan daha fazla fikir sahibi olmalarından ötürü daha talepkar bir yaklaşımları var. Şartların ödünsüz olarak uygulanmasını istiyorlar. AB deneklerinin Türkiye'nin üyelikten önce insan haklarına saygı sorununun çözümüne dair beklentisi % 83. Hollanda' da bu rakam % 95'i buluyor.

Diğer taraftan Avrupa kamuoyunun bir takım endişelerini Hollandalılar da paylaşıyor. Hollandalı deneklerin % 46'sı AB ile Türkiye arasındaki kültürel farklılıkların çok keskin olduğu kanısında. Bu oran AB'de % 55.

Şekil 11, Kaynak: Eurobarometer 64, sonbahar 2005

IV. 'Ödünsüz Fakat Adil'in Geleceği

1999'dan beri Hollanda'da yapılan Türkiye konulu tartışmalar, Avrupa çapında yapılan tartışmaların bir aynası. Aynı endişe ve sorular Hollanda'da da dile getiriliyor. En popülistinden en akademiğine kadar her türlü tartışma burada da gündeme giriyor.

Ekim 2005'te, René Cuperus, "AB'nin genişlemesini birçok Hollandalı 'aşırı hızlı olarak' değerlendirmekte" diye uyardı.

"Çok kısa bir zaman önce trene on yeni vagon katıldı. Yeni vagonların katılıp katılmayacağı ise belirsiz, katılacaksa bile kaç tane? Biraz ara verme zamanı. Durup, trenin hızına, yönüne, ve uzunluğuna göre yakıt yüklemek lazım."

Aslında Hollanda tartışmalarında öne çıkan, Türkiye'ye ilişkin endişelerin ne kadar derinliğine araştırıldığı gerçeği. Bugüne dek büyük partilere mensup Hollandalı siyasetçiler, kamuoyu

araştırmalarını körükörüne takip etmek yerine tartışmalara yön verdiler. Yoğun göç beklentisi gibi kamuoyunu bölen konular hakkında net pozisyon aldılar. Sabit kültürel öğelerden veya Rotterdam'daki Türk göçmenlerin görüntülerinden ziyade, Türkiye'nin somut politikalarına ve vaat ettiği kurumsal değişikliklere ait bir dizi şart öne sürdüler. Zaman zaman bazı popülist sesler çıksa da tartışmalar, önyargılara değil, delillere dayandırıldı.

2003'ten beri Türkiye Büyükelçisi olan Tacan İldem, Aralık 2005'te ESI'ye şöyle dedi:

“Hollandalı politika üreticileri ve sivil aktörler Türkiye dosyasını diğer Avrupalılardan daha iyi biliyorlar. Kabinede eleştirel görüşler vardı ama onların eleştirileri ve heyecanları yatıştırdı. Şimdi Türkiye hakkında bir konsensüse ulaşıldı.”

Zor politik atmosfere rağmen, bu somut konsensüse ulaşılması Hollanda'da istişareye dayalı ortak yol bulma sisteminin ayakta olduğunun göstergesi. Bu politika belirleme geleneği içinde partiler verilere göre karar alıyorlar. Alınan kararlar meşruiyet zeminine oturtuluyor ve muhalif duruşlar ortak karar alındıktan sonra adeta buharlaşıyor. Böylece süreklilik sağlanıyor; hükümet merkeze çekiliyor ve kökten siyaset değişiklikleri engelleniyor. “Çoğunluk olma ümidi taşımayan azınlıklar ülkesinin” tarihsel deneyimini yansıtan bir olgu bu.

Hollanda'da Türkiye'nin üyeliği ve genişleme politikasını öngörülebilir kılan bu durum aynı zamanda Türkiye'ye zorluklar çıkartıyor. Gözlemcilerin ortak pozisyonuna göre, üyelikle ilgili endişeler Türkiye'de yaşanan olumsuz olaylarla körükleniyor. İfade ve din özgürlüğü ile kadın hakları konuları Hollanda'nın gündeminde. Gazetecilerin ve kültür adamlarının dava haberleri gözlemcilere hemen yansıtılıyor ve bu haberler Hollanda'daki özgürlüklerle kıyaslanıyor. Örneğin Orhan Pamuk'un yargılanması Hollanda'da birçok gazetenin manşetinde yer aldı. Gözlemciler göre “insanlar Türkiye'yi yakından takip ediyorlar ve bu tür olayların neticeleri ile ilgileniyorlar.” Dışişleri eski Bakanı ve “Bağımsız Türkiye Komisyonu”nun Hollandalı üyesi Hans Van den Broek şöyle diyor:

“Türkiye'de olan herhangi bir olay Hollanda'da ve diğer Avrupa ülkelerinde tartışma başlatıyor. Türkiye'deki dostlarımızın yılmaması lazım.”

Hollandalı siyasetçiler katılım kriterlerinin ödünsüz uygulanmasının taraftarı. Türkiye'nin sözlerini yerine getirmesi husunde müzakerelerin resmen başlamasından sonra da uyarmaya devam ettiler. Örneğin, Kasım 2005'de Hollanda İşçi Partisi milletvekili Jan Marinus Wiersma şunları söyledi :

“Türkiye'nin daha önceki yıllarda reformlar için şahit olduğumuz dinamizme dönmesi hususunda ısrarlıyız. Eğer tarama sürecinden sonra reformlarda ilerleme görülürse, somut müzakereler başlayabilir.”

Hollanda'nın desteği Türkiye'nin katılım süreci boyunca değişeceğine dair verdiği söze bağlı. CDA'lı politikacı ve Avrupa Parlamentosu Türkiye raportörü Camiel Eurlings'e göre :

“Rotterdam'da bir cami yapmak ne kadar kolaysa Türkiye'de de bir kilise inşa etmek o kadar kolay olmalı. Bu Türkiye'nin lehine. Ayrıca inanıyorum ki böylesi bir durum, Türkiye'nin üyeliği hakkında, insanların görüşlerini etkileyecek.”

Hollanda Parlamentosu'nda 11 Nisan 2006'da yapılan tartışma esnasında, Hollanda Hükümeti, üyeliğe alternatif olarak değişik biçimlerde sunulan "imtiyazlı ortaklık" formülünü reddetti. Güneydoğu Avrupa ülkeleri gözlerini gergin biçimde Lahey'e çevirmişken ve Avrupa gazeteleri "Hollanda genişlemeyi frenliyor" başlığını atarken, hem liberal kökenli Avrupa İşleri Bakanı Atzo Nicolai hem de Hristiyan Demokrat kökenli Dışişleri Bakanı Ben Bot verilen sözlerin tutulması gerekliliğinin altını çizdiler. Daha önce de Dışişleri Bakanı Bot, Zagreb'te yaptığı bir konuşmada, hükümetlerin atması gereken "Avrupalılara yeniden bağlılıklarını hissettirecek" adımlara dikkat çekerek, hiç değilse Hollanda'da, dışişleri politikasının yönünü değiştirecek kadar kuvvetli bir büyüme yorgunluğu olmadığını dile getirmişti:

"Birliğin verdiği sözleri yerine getirmesi ve şu anki adayların ve Batı Balkanlar'ın üyelik şartlarının değiştirilmemesi önemli ve gerekli. Sözlerimizi tutmalıyız... İnaniyorum ki eskiden olduğu gibi genişlemeyi muhteşem bir başarı öyküsüne dönüştürebiliriz."

Bu söylem genişleme yorgunluğu söylemi değil. Hollanda, benzer yoğunlukta ve dengeli tartışmaların diğer AB ülkelerinde de yapılacağını ve bunların neticesinde Türkiye ile gelecekte aday olacak ülkelerin üyeleği hakkında ödünsüz fakat adil nitelenen yaklaşımın genel kabul göreceğini umuyor.